
RECENZJE

Marek Jagodziński, *God, Man and World. Creation and Ecology in the Perspective of Communion*, „Lublin Theological Studies”, vol. 15, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2025, 239 s.

Jest przynajmniej kilka motywów, które skłaniają, aby ostatniej publikacji ks. prof. Marka Jagodzińskiego poświęcić należną jej uwagę. Ten pierwszy i chyba najważniejszy stanowi fakt ukoronowania dotychczasowych poszukiwań czołowego badacza problematyki *communio* na gruncie polskim w postaci monografii przygotowanej i wydanej w prestiżowym, funkcjonującym od prawie trzystu lat wydawnictwie naukowym Vandenhoeck & Ruprecht w Getyndze w Niemczech. Długoletni wykładowca UKSW w Warszawie, a także pełniący obowiązki dyrektora Instytutu Teologicznego UKSW w Radomiu oraz członek Senatu UKSW swoją nauką przyciągał z teologią *communio* rozpoczął już od rozprawy doktorskiej pt. *Communio dzięki komunikacji. Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehlera*, wydanej w Wydawnictwie Diecezjalnym (Radom–Sandomierz) w 2002 roku. Przez prawie dwadzieścia trzy lata Książd Profesor, na stałe związany z Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu, większość swoich rozpraw i artykułów naukowych poświęcił teologii komunikacji i *communio*. Przez pryzmat *communio* patrzył na większość węzłowych zagadnień teologicznych (dzieje się tak w takich książkach, jak np. *Antropologia komunijna*, Lublin 2015; *Eschatologia w perspektywie komunii*, Lublin 2020; *Kościół komunii*, Kraków 2022). Pionierskim przedsięwzięciem prof. Jagodzińskiego stała się zaproponowana przez niego typologia sakramentów oparta na pojęciu κοινωνία – *communio*, zawarta w monografii *Sakramenty w służbie communio. Studium teologiczno-komunikacyjne* (Warszawa 2008), a także w wielu artykułach naukowych poświęconych poszczególnym sakramentom (np. *Das Sakrament der Taufe als Communio-Sakrament*, „Roczniki Teologiczne” 63 (2016) 7, s. 201–219; *Komunijna wizja sakramentu małżeństwa*, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2 (2016), s. 48–67; *Pneumatologiczny wymiar sakramentów uzdrowienia komunii*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 28 (2021), s. 127–142). Wielkim wyróżnieniem i zarazem dowartościowaniem naukowych osiągnięć ks. prof. Jagodzińskiego – związanego najpierw z UKSW w Warszawie, a w ostatnich latach z KUL w Lublinie – było mianowanie go w 2021 roku przez papieża Franciszka członkiem Międzyna-

rodowej Komisji Teologicznej, działającej przy watykańskiej Kongregacji, a obecnie Dykasterii Nauki Wiary.

Po opublikowanej w 2023 roku w wydawnictwie Vandenhoeck & Ruprecht monografii poświęconej Duchowi Świętemu (*The Holy Spirit of Communion: A Study in Pneumatology and Ecclesiology*) kolejną książkę, a zarazem ostatnią, ks. prof. Jagodziński poświęcił problematyce stworzenia i ekologii w perspektywie *communio*. Monografia składa się ze wstępu przygotowanego przez samego autora, z trzech rozdziałów, wykazu skrótów, bibliografii, podzielonej na źródła i literaturę, oraz indeksu zarówno autorów, jak i przedmiotowego. Już we wstępie ks. prof. Jagodziński wyjaśnia, że jego monografia dotyczy Boga-Stwórcy rozumianego jako *Communio* trynitarna oraz stworzonego przez Niego świata z jego koroną, czyli człowiekiem, oraz ekologii (s. 13). Rozdział pierwszy poświęcony jest trynitarniej naturze Boga i Jego dzieła stworzenia, rozdział drugi – stworzeniu i naturze człowieka, a rozdział trzeci podejmuje różne aspekty relacji pomiędzy ludzkością a światem stworzonym.

W rozdziale pierwszym autor oprócz tradycyjnie podejmowanych zagadnień, jak udział poszczególnych Osób Bożych w dziele stworzenia czy trynitarny obraz Theos w stworzeniu, koncentruje uwagę na dialektyce stworzenia, stworzeniu z Miłości i dla miłości, ewolucyjnym spełnieniu stworzenia, a także na jego eschatologicznej perspektywie. To właśnie wyznanie, że Bóg jest Miłością, wprowadza nas w tajemnicę Jego życia pełnego relacji, przyjaźni i dialogu, komunikacji i komunii. Pozwala też widzieć samo stworzenie nie jako konieczną samo-konstrukcję Boga dla miłości, ale jako wolę uczestnictwa w Jego życiu, przyjęcie do osobistej komunikacji, która charakteryzuje Go jako zawsze kochającego oraz jako powołanie do życia z najbardziej wolnej, bezinteresownej, najczystszej i najszczerzej miłości (s. 20). Na proces stwarzania należy spojrzeć przez pryzmat wewnątrztrynitarnego życia Boga, gdzie każda Osoba przekazuje życie drugiej w taki sposób, że największe „różnice” (Osób) między nimi tworzą jednocześnie najwyższą formę jedności (bytu) – Komunię: jedność „w” i „z” wielości, wielość w jedności i w ukierunkowaniu ku jedności. Dlatego stawanie się stworzenia nie może mieć w swojej treści niczego innego niż takie przekazywanie życia, aby różnice powstające w procesie stawania się prowadziły do najwyższych form, jedności i połączenia. Im większe różnice „w Synu”, tym większa jedność „w Duchu Świętym”, w mocy, darze i zadaniu „od Ojca” – przez co rodzi się przekonanie, że proces stawania się jest odbiciem wiecznego spełnienia w Bogu (s. 37). Ujmując dzieło stworzenia z perspektywy całej historii zbawienia i zara-

zem eschatologicznej, ks. prof. Jagodziński dochodzi do wniosku, że istoty, które powstają z obfitości Komunii Boskiej, dostępują również odkupienia poprzez wieczne włączenie do tejże Komunii (s. 60).

Równie dużo miejsca w rozważaniach ks. prof. Jagodzińskiego zajmuje stworzony człowiek, a cały rozdział drugi monografii przedstawia wieloaspektową antropologię. Jest w niej mowa o stworzeniu człowieka i jego niezrównanej godności jako osoby, właściwej mu integralności i społecznym wymiarze, a także transcendentnej otwartości. Ponieważ zrozumienie człowieka, zwłaszcza w kontekście grzechu, nie jest możliwe bez Chrystusa, dlatego dużo uwagi ks. prof. Jagodziński poświęca dziełu zbawienia, „wcieleniu” człowieka w Chrystusa za sprawą Ducha Świętego, a także jego uświęceniu dokonującemu się poprzez Kościół i sakramenty. W rozdziale tym nie zabrakło maryjnego aspektu prawdy o człowieku, a także jego ostatecznego ukierunkowania na pełnię eschatologiczną w komunii z Bogiem. To ostatnie zagadnienie jest w istocie dopełnieniem komunii z Trójjedynym Bogiem, w której uczestniczy od początku (s. 150). Choć w sensie ścisłym nowy świat jest dziełem Boga Trójjedynego, to również jest on dziełem człowieka – w takim sensie, że wnosi swój wkład przez urzeczywistnioną komunie z Bogiem i między ludźmi (s. 154).

Ostatni, najkrótszy rozdział monografii, poświęcony relacji człowieka do dzieła stworzenia, wychodzi z podkreślenia występującego dziś powszechnie „kryzysu środowiskowego”, który z racji destrukcyjnego wpływu człowieka na otaczający świat czyni coraz bardziej realną koncepcję apokaliptycznego końca życia na Ziemi (s. 158). Spojrzenie na ekologię z perspektywy teologii jest w tym kontekście kluczowe. Szczególna rola przypada tu konstruowanej w kontekście biblijnej teologii stworzenia eko-teologicznej pneumatologii (s. 166). Ponieważ zbawienie nie dokonuje się automatycznie i wymaga zaangażowania człowieka także w odniesieniu do otaczającego go świata przyrody, dlatego ks. prof. Jagodziński przedstawia koncepcję człowieka jako „kapłana stworzenia”, której wiele miejsca w swoich rozważaniach poświęcił prawosławny teolog, biskup Jan D. Zizioulas (1931–2023). I chociaż lubelski teolog wśród modeli relacji między człowiekiem a stworzeniem przedstawia najpierw człowieka jako „pana stworzenia” (s. 176–188) oraz jako „sługę stworzenia” (s. 188–193), to ich zwieńczeniem jest właśnie zadanie i funkcja kapłańska człowieka, poprzez które może on wyzwolić stworzenie i zapewnić jego przetrwanie (s. 193–199). Ostatnim akcentem tego rozdziału jest perspektywa ekumeniczna etosu i kultury świata stworzonego albo też środowiska naturalnego, w którym żyje człowiek (s. 199–204). Prof. Jagodziński zatroszczył

się o ukazanie znaczących w tym względzie dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, a zwłaszcza wydanych w ostatnich latach przez papieża Franciszka (adhortacje *Querida Amazonia*, *Laudate Deum*), a także inicjatywy ekumenicznych obchodów chrześcijańskich w 2020 roku pod hasłem: *Jubilee for the Earth. Season of Creation*.

W ostatnich słowach przedstawionej monografii ks. prof. Marek Jagodziński – długoletni członek Towarzystwa Teologów Dogmatyków, a także jego kadencyjny sekretarz i skarbnik – mówi o całym wszechświecie dotkniętym miłością Boga, a słowa te odczytujemy dziś jako swoiste wyznanie i przesłanie zarazem tego, który niestrudzony tęsknotą i poszukiwaniem Boga Miłości na ziemi może już teraz, jak głęboko ufamy, trwać w wiecznej z Nim komunii.

ks. Sylwester Jaśkiewicz

Il concilio e il Credo, 325–2025. Storia e trasmissione dei simboli di Nicea e di Costantinopoli, a cura di Costanza Bianchi, Alberto Melloni, Massimiliano Proietti, Bologna: Il Portico Spa 2025, 743 s.

1700. rocznica Soboru Powszechnego w Nicei (325) uczczona została wieloma spotkaniami, konferencjami i sympozjami, a także okolicznościowymi publikacjami. Dobitym przykładem jest tu wydana w języku włoskim znacząca – licząca szczegółowe opracowania aż 42 autorek i autorów – monografia o doniosłym tytule: *Il concilio e il Credo, 325–2025. Storia e trasmissione dei simboli di Nicea e di Costantinopoli*. Znajdziemy w niej nie tylko przedstawienie dwóch epokowych symboli, ale i ich historyczną recepcję. Całość monografii – obok spisu treści, wykazu skrótów i przedstawiających swe opracowania autorów, dwóch wprowadzających tekstów – obejmuje aż sześć złączonych, ale nienakładających się na siebie rozdziałów, a także uwagi końcowe oraz indeks osobowy. Współredaktorka Costanza Bianchi, wprowadzając w całość opracowania, podkreśla wkład specjalistów z wielu dziedzin naukowych, którzy skoncentrowali swoje poszukiwania na oddziaływaniu dwóch symboli, nicejskiego i nicejsko-konstantynopolitańskiego, w różnych kontekstach, w których te teksty krążyły i wywierały wpływ, odnawiając się i nabierając nowego znaczenia, opierając się na kontekstach historycznych i geograficznych, nawet gdy inne formuły – przede wszystkim tak zwanego Wyznania apostołskiego,